

-
- мігрантів. *Український тиждень*. 2020. №41 (673). 9-13.10. С. 36-37.
5. Джеремі Корбін. Інший шлях попереду. *The Economist*. Світ у 2019. Український випуск. С.27.
 6. Крістофер Локвуд. Вітер змін. *The Economist*. Світ у 2020. Український випуск. С.27.
 7. Майкл Бініон, Лондон. Життя після розлучення. *Український тиждень*. 2021. №1-3 (685-687). 22-28.01. С. 32-33.
 8. Кліфф Джеремі. Після Жана – Клода. Європейську політику визначатиме змагання між старим істеблішментом і новими гравцями. *The Economist*. Світ у 2019. Український випуск. С.26-27.
 9. Едвард Лукас, СЕРА, Варшава й Вашингтон. Хто переможе? *Український тиждень*. 2020. №10 (642). 6-12.03. С.38.
 10. Мелінда Сіммонс. «Ми вийшли з ЄС, але цінності, на яких базуються наші відносини з Україною, залишилися без змін». Спількувався Юрій Лапаєв. *Український тиждень*. 2020. №48 (680). 27.11-3.12. С. 14-16.

* * *

*Лобода Дмитро Олександрович,
асистент кафедри всесвітньої історії
та методики викладання історії
ПНПУ імені В. Г. Короленка*

РОСІЙСЬКИЙ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЙНИЙ ЧИННИК У ПОЛІТИЧНОМУ РОЗВИТКУ КРАЇН АФРИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Постбіполярна геополітична система, в якій опинилося людство на межі нового тисячоліття, на деякий час загальмувала ритм міжнародної дипломатії. На певний період 1990-х – 2000-х років багатополярний світ із різними центрами сили на планеті переважно переорієнтувався на Захід та його осердя – США. Останні отримали систему економічних, технологічних і культурних важелів впливу на глобалізоване суспільство. Сполучені Штати з їхнім новітнім «Проспериті» й двадцятиліттям перепочинку від суперництва із потужним

світовим «гравцем», здавалося, мали лише одного ворога в образі радикального ісламізму. Засліплений успіхом, американський істеблішмент прорахувався: сьогодні, в результаті низки російських гібридних атак на Грузію, Сирію, Україну, Вірменію тощо ми маємо нову Холодну війну між США та Росією. Ситуація ускладнена слабкістю політичних інституцій в Європі, її залежністю від енергоносіїв із РФ, тривалими економічними кризами, новими методами ведення боротьби та інспірацій агентів у найвищі ешелони владних і впливових структур Заходу. Втручання у вибори, використання внутрішньополітичної боротьби всередині інших країн у власних цілях, інвестиційна експансія, хімічні й біологічні атаки, застосування нової кіберзброї – це далеко не повний арсенал В. Путіна, про який день у день можна почути чи побачити із інформаційних агентств, соціальних мереж чи інших засобів масової інформації.

Натомість, уведені санкції США, що не знайшли належного рівня втілення країнами Європи, виявилися недостатньо дієвими. Росія почала шукати нові арени свого політико-економічного посилення. Так, більшість азійських країн вже знаходяться у сфері впливу КНР, Індії чи Японії, латиноамериканський регіон тяжіє до Вашингтону (за винятком деяких країн, наприклад, Венесуели). Саме тому фокус уваги змістився на нестабільну й слабку Африку, де політичні орієнтації держав залежать від кількості наданої зброї чи вояків та фінансово-інвестиційних дотацій. Для Росії останнє десятиліття Африка стала новим військово-політичним плацдармом і ресурсною базою експансії. Недостатня і спорадична увага дослідників до африканського чинника російської зовнішньополітичної активності, спорадичні згадки у вітчизняних ЗМІ потребують прискіпливого аналізу і тому покладені в основу нашої розвідки, присвяченої розкриттю російського дестабілізаційного чинника в Африці на сучасному етапі. Політико-дипломатичні технології, що використовуються РФ у Європі, фактично відпрацьовуються перед цим у Африці й навпаки. Сучасна Африка – новий епіцентр російського употужнення, тому ставлення до цього континенту потребує перегляду з боку Заходу і України.

Останнім часом Росія активно поширює свій вплив на весь Африканський континент. Станом на початок 2021 року російські військові, чиновники-дипломати і політтехнологи працюють

приблизно у двох десятках африканських країн. Серед них, у першу чергу, варто назвати ЦАР, Мозамбик, Лівію, Судан, Південний Судан, Мадагаскар, Анголу, Чад, Камерун, Гвінею, Зімбабве і Демократичну Республіку Конго. Сьогодні в різних засобах масової інформації можна зустріти відомості про те, що в різних регіонах Африки помічені російські військові, найманці чи військова техніка.

Фокус російської дипломатії в останнє десятиліття зосередився на Чорному континенті через низку причин. Москва звернула увагу на Африку як на багатий ресурсами регіон, вплив на який може компенсувати недолік фінансових та інших ресурсів у суперництві Росії із Заходом. Йдеться, зокрема, про видобуток в африканських країнах корисних копалин і постачання туди російської зброї (Рис. 1).

Рис. 1. Інфографіка обсягу експорту озброєнь в Африку з Росії, США, Франції та Китаю.
Джерело: <https://github.com/dw-data/russian-arms-exports-africa>

Наприкінці жовтня 2019 року в Сочі відбувся перший саміт «Росія – Африка» за участю лідерів 35 африканських країн. Ідея проведення російсько-африканського форуму була ініційована Президентом РФ В. Путіним на саміті БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай та Південна Африка) в Йоганнесбурзі в липні 2018 року. У рамках підготовчих заходів у жовтні 2018 року відбувся публічний форум Росія-Африка та міжпарламентський форум. Наостанок, Росія прийняла з'їзд акціонерів Африканського експортно-імпортного банку [8].

Однією із сенсацій сочинського саміту «Росія – Африка» 2019 року стала заява Фостен-Арканжи Туадери, Президента ЦАР – однієї з найбільш багатих країн Африки і світу в цілому, яка при цьому володіє казково багатими надрами. Туадера заявив, що його країна розглядає можливість створення російської військової бази на власній території. Більше того, за словами Туадери, це питання вже опрацьовується міністерствами оборони

Росії і ЦАР [10].

Росія також шукає нові економічні ринки та енергетичні ресурси, в деяких випадках відновлюючи відносини з країнами, що існували за часів СРСР. Росія має великі нафтогазові інтереси в Алжирі, Анголі, Єгипті, Лівії, Сенегалі, Південній Африці, Уганді та Нігерії. Голова Командування спеціальних операцій Пентагону, генерал Раймонд Ентоні Томас (2014 – 2019) так охарактеризував дану ситуацію: «Росіяни побачили здобич і намагаються її захопити» [2].

Військово-стратегічне співробітництво Росії і країн Африки також не останнім чином продиктоване потребою в забезпеченні для Кремля геополітичної альтернативи – «місця під сонцем». Лише впродовж 2015 – 2019 років Росія підписала договори про військове співробітництво із 21 країною. Окрім договорів про постачання озброєнь Росія отримала дозвіл на будівництво власних шести військових баз: в Єгипті, ЦАР, Еритреї, Мадагаскарі, Мозамбіці й Судані [1].

У документах Російської дипломатії мета і цілі різних аспектів співробітництва з країнами Африки пояснюються потребами в забезпеченні сталого розвитку і стабільності в регіоні, що розвивається, створенні надійних ринків і майданчиків мирної міждержавної взаємодії [8]. Пропагандистські ЗМІ РФ постійно акцентують увагу на тому, що Західні країни не здатні створити сприятливі умови для внутрішньополітичного і міжнародного діалогу, а миротворчі місії провідних країн надто пасивні в боротьбі з радикальними угрупованнями в нестабільному регіоні [14].

У свою чергу, авторитарна, милітаристська еліта африканських країн – особливо колишніх колоній Франції, вкрай роздратована пасивністю французів в ситуації, коли регулярні армії африканців зазнають серйозних втрат у війні з терористами. Роздратована настільки, що вже відкрито підтримує вимоги політиків різних країн «запросити росіян, аби вони допомогли у боротьбі проти ісламістських радикалів, як у Сирії» [14].

8 листопада 2019 року, в Бамако, столиці Малі, на маніфестацію зібралося кілька тисяч осіб, аби висловити свою підтримку національній армії, яка постраждала від двох терористичних атак ісламістів за один місяць [14].

Малійська армія втратила за кілька тижнів до цього сотню

солдат в двох найбільш смертоносних атаках джихадистів за останні роки. «Я підтримую свою армію», «малійська армія бореться за те, щоб врятувати країну» і «ми повинні надати необхідне людям, що захищають нас від терористів» – такі гасла можна було зустріти на транспарантах. Поступово мітингарі змістили акценти з теми підтримки армії на тему безпорадності французького та оонівського контингентів у Малі і почали висувати вимогу звернутися до Росії за військовою допомогою. «Ми вимагаємо дій від ООН і французьких військ. Якщо вони не можуть боротися проти терористів, їм тут не місце. Ми запросимо приїхати росіян», – з трибуни сформулював тезу Усман Кулібалі, один з «активістів» громадянського суспільства [14]. Скоріше за все, дана акція була гарно спланованим заходом лоялістів, що працювали за підтримки російських спецслужб. Дуже впливові сили в малійській політичній та військовій еліті вже готують громадську думку до проникнення російських збройних сил і агентів всередину країни.

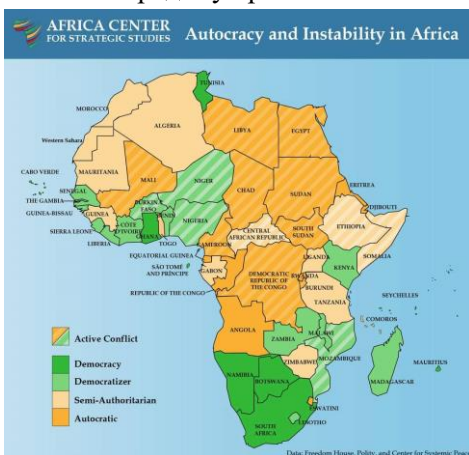

Рис. 2. Картосхема типів політичних режимів у Африці станом на 9 березня 2021 року. Штрих-фоном позначені країни з активними громадянськими конфліктами – сьогодні основних «партнерів» Росії в Африці. Джерело: <https://africacenter.org/spotlight/autocracy-and-instability-in-africa/>

Росія невпинно розширює свій військовий вплив по всій Африці, насторожуючи західних дипломатів збільшенням продажу зброї, угод про безпеку та навчальних програм для нестабільних країн або авторитарних лідерів (Рис. 2).

Так, у Центральноафриканській Республіці, де росіянин призначений радником президента з питань національної безпеки, уряд продає права видобутку золота та діамантів на частку своєї вартості, щоб найняти тренера та купувати зброю у Москви. Закономірним є те, що

Росія прагне укріпитися на південному фланзі НАТО, допомагаючи колишньому генералу в Лівії боротися за контроль над своїм урядом і величезним ринком нафти.

Росія намагається взяти реванш за втрачену Лівію. Відтоді як США знищили режим авторитарного диктатора М. Каддафі, виник конфлікт інтересів із Російською Федерацією, яка поклала великі надії на потужну нафтогазоносну країну. Крім того, причинами взаємної симпатії Лівійської Джамахірії та РФ були усталені дипломатичні відносини з колишнім СРСР, авторитаризм обох очільників держав, розроблений і припинений план інвестування російських капіталів у розвиток країни [2].

Щоправда, про нестабільність і наростаючу небезпеку від розколеної Лівії негативно висловився і майбутній Президент США Д. Трамп під час передвиборчих дебатів у жовтні 2016 року. Він критикував свою опонентку Г. Клінтон, яка на посаді державного секретаря ініціювала військове втручання в Лівію: «Подивіться, що вона робила в Лівії з Каддафі. Каддафі немає. Почався безлад. До речі, ІДІЛ отримав небачений доступ до нафти. Я впевнений, Ви, напевно, чули про це. Це катастрофа» [2].

Басіт Ігтет, лівійський нафтовий підприємець, згадував в одному з інтерв'ю, що після оголошення в 2014 році про своє балотування на посаду прем'єр-міністра, його запросили на приватну зустріч на конференції в Греції з Володимиром Якуніним, тоді начальником «РЖД». Під час епохи Каддафі Лівія підписала угоду про будівництво швидкісної залізниці між Бенгазою та Тріполі. Проте, проєкт був зупинений після повалення Каддафі 2011 року. За словами Басіта Ігтета, Володимир Якунін у розмові наполягав на тому, щоб проєкт отримав «друге дихання». Останній навіть пропонував хабар для перезапуску проєкту: «Вони запропонували дати мені відсоток від контракту як комісію» [2].

Того ж року росіяни звернулися до Ібрагіма Джатрана, лідера лівійської поліції, під охороною якої знаходилися ключові нафтові порти Лівії. Утім, спецоперація «Морських котиків» ВМС США зірвала спробу Джатрана обійти уряд Лівії та продавати нафту через незаконні схеми [2].

У вересні 2016 року Лівійська національна армія під керівництвом генерала Хафара захопила нафтові термінали.

Очевидці стверджували, що майже за одну ніч Хафтар отримав у розпорядження нову імпортовану зброю, завдяки якій акція була успішною: швидкісні пустельно-прохідні транспортні засоби, самокеровані теплові ракети, прилади нічного бачення тощо. Колишній високопоставлений американський чиновник з питань національної безпеки та колишній вищий британський чиновник заявляв, що дані, зібрані наприкінці 2015 та 2016 років, свідчать про те, що існує повноцінна транскордонна схема з поширення військово-політичного впливу Росії на Лівію: Об'єднані Арабські Емірати співпрацюють з Росією для надання російської зброї силам генерала Хафтара за допомогою Єгипту [2].

Британський чиновник згадував посадку в аеропорту в Тобруку, підконтрольному Хафтару наприкінці 2014 року та на початку 2015 року. Посадовець пояснив постачання росіянами зброї необхідністю розширення впливу та усунення Сполучених Штатів від контролю в регіоні. Зі свого боку, Росія стверджувала, що вона дотримується ембарго ООН щодо передачі зброї в Лівію [2].

Російські військові радники та розвідники регулярно виїжджають і виходять із зони контролю генерала Хафтара, заявляють представники американської розвідки. Російський допоміжний персонал забезпечує лівійських мілітаристів запасними частинами, ремонтом обладнання та медичним обслуговуванням. Приватні російські підрядники охороняють заводи в Бенгазі та надають обладнання для розмінування військам генерала Хафтара [2].

У серпні 2019 року генерал Хафтар заявив, що порушував питання про надання Росією військової допомоги разом із міністром закордонних справ Росії Сергієм Лавровим. Агіла Салех Ісса, спікер палати представників, що розташована в Тобруці, заявила російському інформаційному агентству «Спутник», що Росія фактично забезпечила військову підготовку армії Хафтара [2].

«Нестабільність у Лівії та Північній Африці може бути найбільшою загрозою інтересам США та союзників на континенті» [5, с. 25], – заявив генерал Томас Д. Вальдгаузер перед конгресменами США. Він зазначив, що лівійський генерал перетворився на потужного суперника у боротьбі за контроль над урядом країни та величезними нафтовими ресурсами. «Олії у

вогонь» додало ще й те, що єдиний російський авіаносець «Адмірал Кузнецов» увійшов у лівійські води і з великою фанфарою прийняв на борту лідера мілітаристів генерала Хафара [2].

Російський «слід» був помічений і в інших країнах континенту. Президент Судану Омар Хасан аль-Башир у січні 2019 року залучив російських найманців для допомоги в зміцненні його влади на фоні загальнонаціональних протестів. Крім нього ще п'ять країн Африки на південь від Сахари – Малі, Нігер, Чад, Буркіна-Фасо та Мавританія – звернулися до Москви з проханням допомогти своїм військовослужбовцям та службам безпеки боротися з Ісламською державою та Аль-Каїдою. Зауважимо, що це може виступати лише формальним приводом, насправді ж у всіх цих країнах спостерігаються громадянські конфлікти на тлі засилля місцевих диктаторських режимів [9].

Вбивство трьох російських журналістів (Орхана Джемалє, Олександра Расторгуєва і Кирила Радченка) невідомими особами в Центральноафриканській Республіці влітку 2018 року, спровокувало увагу світової громадськості до російського чинника у внутрішньополітичному житті країни.

Справа в тому, що вбиті журналісти розслідували діяльність групи «Вагнер» – приватної військової сили, заснованої колишнім офіцером російської розвідки та пов'язаної з найближчим оточенням Президента РФ В. Путіна. Міністерство фінансів США запровадило санкції проти найманої компанії Вагнера, звинувативши її у вербуванні бійців для участі в бойових діях в Донецькій та Луганській областях України. Також новобранці з цієї компанії були відправлені до Сирії, де десятки, а можливо й сотні, загинули в лютому 2018 року під час перестрілки з американськими силами. Майже 200 інструкторів, яких найняв уряд ЦАР із групи «Вагнера» підготували понад 1000 військовослужбовців Центральноафриканської Республіки. Країна знаходиться в становищі громадянського конфлікту із 2012 року [3, 4].

У 2013 році озброєні групи захопили столицю, а президент (з 2003 року) Ф. Бозізе був змушений тікати. Після нетривалого періоду зменшення насильства в 2015 році та виборів, проведених у 2016 році, в кінці року боротьба знову загострилася. Мирні переговори розпочалися 24 січня 2016 року в Хартумі

(Судан) і тривали 10 днів під егідою Африканської ініціативи за мир і примирення в ЦАР, очолюваної Африканським союзом за підтримки ООН. Генеральний секретар ООН закликав усіх підписантів Політичної угоди дотримуватися узгоджених принципів, особливо відмови від насильства та поваги прав людини та людської гідності [4]. Однак мир у цій країні тривав недовго.

Навесні 2019 року заступник міністра закордонних справ Росії Михайло Богданов обговорив перспективи розширення співпраці з Президентом Центральноафриканської Республіки Фаустіном-Архангеном Туадерою. Збільшена допомога включатиме «підготовку національного персоналу та зміцнення безпеки і стабільності в дружній африканській країні», – йдеться у повідомленні МЗС Росії, розміщеному на веб-сайті. Оголошення викликало холодну реакцію від вищих французьких посадовців: «Ми відчуваємо велику стурбованість зростаючим російським впливом у країні, яку ми добре знаємо, Центральноафриканській Республіці» [3].

Вже у грудні 2020 року Росія відправила кілька сотень військових і важку техніку до Центральноафриканської республіки з метою підтримати уряд цієї держави напередодні президентських і парламентських виборів. Раніше діючі в ЦАР повстанці напали на миротворців з Руанди і продовжили наступ на столицю країни Бангі. Російські військові прибули в Бангі і були розквартировані в палаці імператора Бокасси [11].

Офіційний представник уряду ЦАР Анж Максим Казагі в інтерв'ю агентству «Франс прес» підтвердив прибуття до країни російських військ. У ком'юніке, підписаному міністром закордонних справ ЦАР, зазначено, що «для забезпечення безпеки виборчого процесу був зроблений запит про допомогу до друзів і братів з Росії і Руанди». Заступник міністра закордонних справ Росії Михайло Богданов не став називати це відправкою в ЦАР військ: «Військових ми не посилаємо, ми дотримуємося усіх вимог, які закріплені в резолюціях ООН». У той же час, за його словами, «у нас там є, відповідно до домовленостей з урядом ЦАР, угоди про підготовку кадрів, про роботу наших інструкторів, тому там наші люди присутні». Богданов підкреслив, що російські інструктори працюють «за погодженням, на прохання легітимної влади ЦАР» [11].

Як повідомляє французька Le Figaro, співробітники російських приватних компаній особисто охороняють президента ЦАР Фостен-Арканжи Туадеру, а військові інструктори з Росії навчають війська ЦАР [3].

Окрім регулярного напівлегального контингенту в ЦАР Росія може почати будівництво власних військових об'єктів у країні, про що ми вже зазначали у цій статті. Утім, продиктовано це може бути не лише спробами встановити контроль над геополітично важливою територією на континенті, а ще й економічними чинниками. Республіка має великі запаси урану, нафти і золота. Зараз частка ВВП республіки від продажу копалин мізерна – близько 15-20% і Росія в процесі їх видобутку не бере. Однак уряд цієї країни об'єктивно зацікавлений у розвитку спільних проєктів у цій сфері [3].

«Москва та її приватні військові підрядники озброюють деякі найслабші уряди регіону та підтримують авторитарних правителів континенту», – сказав Джадд Девермонт, директор Африканської програми Центру стратегічних та міжнародних досліджень у Вашингтоні, – «ця участь загрожує загостренням нинішніх зон конфлікту». Джон Дж. Салліван, заступник державного секретаря США попередив, що «Росія часто використовує примусові, корумповані та приховані засоби для впливу на суверенні держави, включаючи їх безпеку та економічне партнерство». Джон Р. Болтон, радник президента Трампа з питань національної безпеки також наголосив: «Кремль продовжує продавати зброю та енергоносії в обмін на голоси в Організації Об'єднаних Націй – голоси, які утримують диктаторів при владі, підривають мир і безпеку, суперечать інтересам африканських народів». Ілюстрацією цьому є те, що близько двох десятків країн-членів ООН утримались при голосуванні за резолюцію Генеральної Асамблеї, яка засуджувала анексію Росією Криму та закликала Москву вивести свої війська з українського півострова [3].

За даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру, в 2017 році на Африку припадало 13 відсотків загального експорту зброї Росії. Росія домагається угод про експорт зброї по всій Африці, обіцяючи своєчасні поставки та гнучкі умови державам, у яких мало альтернатив для підготовки оборонних угод з іншими партнерами, оскільки вони

залишаються ізольованими Сполученими Штатами та іншими країнами Заходу [3].

Аналізуючи дестабілізаційну політику Кремля відносно Африки варто говорити не лише про військові дії та допомогу, а й про елементи гібридної боротьби в країнах регіону. Наприклад, в одній з найбідніших країн Африки пройшла одна з найдорожчих передвиборчих кампаній в світі. Несподівано в ній знайшлося місце політтехнологам з Росії: не працювати в команді кандидатів, а ділитися з ними грошима. Російський «слід» цього разу веде в Мадагаскар, де провело власне розслідування агентство «Бі-бі-сі». На початку березня 2018 року в готелі на околиці Антананаріву зупинилася група російських «туристів». Не обмежившись оглядом визначних пам'яток, вони вирушили в штаби кандидатів у президенти [13].

Політичний розвиток Мадагаскару – калейдоскоп переворотів, повстань і виборів з непередбачуваним результатом. Колишня французька колонія на перетині морських торгових шляхів в останні роки входила в сферу інтересів США, Південної Кореї і Китаю. Група росіян в дивному поєднанні ділових і спортивних костюмів здавалася місцевим дивиною. Проте, маючи за плечима досвід регіональних виборів на батьківщині, вони знали потреби кандидатів не гірше за них самих. Тим потрібні були гроші і захист [6].

Два колишні кандидати в президенти Мадагаскару розповіли Бі-бі-сі, що отримували гроші від «туристів» з Росії. Транші по кілька тисяч євро могли передаватися готівкою, натомість з кандидатами уклали контракт: ближче до дня голосування – 7 листопада 2018 року – вони повинні були підтримати ту креатуру росіян, яка матиме найбільші шанси на проходження до другого туру. Співрозмовники Бі-бі-сі розповіли, що росіяни уклали подібні угоди щонайменше з шістьма кандидатами з 36 [13].

Росіяни «ставили» на різних кандидатів, одним з найбільш незвичайних був засновник Церкви Апокаліпсису пастор Андре Крістіан Мейлхол – харизмат, що збирає повні стадіони вірян. Він розповів Бі-бі-сі про зустрічі з трьома росіянами – Романом Поздняковим, Андрієм Крамарем і перекладачем Володимиром Бояришевим. Останній в минулому брав участь у торгівлі алмазами [13].

«Вони заплатили готівкою, у валізі. Також внесли виборчу заставу за участь у президентських виборах: 12 тисяч євро заставу, 5 тисяч євро в валізі», – розповів Мейлхол. Як тільки опитування показали, що кандидат, швидше за все, не пройде у другий тур, росіяни зажадали від нього зупинити свою передвиборчу кампанію. Пастор відмовився [13]..

Окрім фінансів, росіяни пропонували кандидатам в президенти Мадагаскару агітаційні матеріали, а також організували для них зустрічі з виборцями і мітинги. У вересні, за два місяці до першого туру виборів, по вулицях столиці пройшла неузгоджена демонстрація з антиколоніальними гаслами. «Франція повинна залишити Мадагаскар в спокої! Франція повинна припинити вчити весь інший світ, поки займається колоніалізмом!» – пристрасті розпалював бенінський панафриканіст Кемі Себа, який наприкінці 2000-х років провів кілька місяців у французькій в'язниці за звинуваченням в антисемітизмі і неповазі до закону [13]..

Кілька учасників акції розповіли Бі-бі-сі, що отримали гроші за участь в протесті. Штучне підбурювання мас знімав на телефон Андрій Крамар. Після демонстрації, яка завершилася біля стін французького посольства, поліція Мадагаскару зажадала, щоб кілька російських політтехнологів – в тому числі Крамар – покинули країну і заборонили їм в'їзд [13]..

Схоже, що жодна з основних «ставок» росіян не спрацювала. Наприклад, пастор Мейлхол набрав в першому турі 1,27% голосів, колишній прем'єр Березікі – 0,31%. Переможцем як першого, так і другого, вирішального туру став колишній глава держави Андрі Радзуеліна – медіамагнат, який цілком міг обійтися без російської фінансової підтримки. Іноземне фінансування передвиборних кампаній не заборонено законами Мадагаскару [13].

Мадагаскар – не єдина африканська країна, в якій було помічено присутність російських структур. Так, у Судані вони могли з'явитися ще в кінці 2017 року. Тоді на зустрічі прем'єра РФ Д. Медведєва і президента Судану О. Башира було укладено концесійну угоду на видобуток золота. Крім видобутку золота росіяни надавали силову допомогу уряду Судану. Так, на початку січня 2018 року бійці групи Вагнера були задіяні в придушенні антиурядових протестів у столиці Судану – Хартумі,

стверджували британська «Times» і місцева газета «Sudan Tribune».

Найближчим часом у Росії з'явиться і власна військова база в Судані, на березі Червоного моря. У листопаді 2020 року Президент Росії В. Путін прийняв пропозицію уряду підписати угоду про створення пункту матеріально-технічного забезпечення ВМФ РФ в Судані. Наступний крок – двостороння угода з Суданом, яку доручено укласти Міністерству оборони РФ [9].

Росія цікавиться Червоним морем ще з кінця XIX століття, коли в 1888 році самопроголошений «отаман вільних козаків» Микола Ашин відправився шукати пригоди на абіссінському березі Індійського океану і заснував там колонію – «Нову Москву». Отаман вів переговори з міністерствами оборони та закордонних справ, але Олександр III і його міністри визнали недоцільним загострювати відносини з Францією і Великобританією, провокувати їх появою російської колонії в Африці [9].

Російське повернення в Червоне море йде по слідах СРСР. Радянські військові бази в басейні Індійського океану існували до 1991 року. У 1964 році був побудований пункт матеріально-технічного забезпечення в Бербері, Сомалі – він діяв до 1977 року, коли СРСР підтримав Ефіопію в ефіопсько-сомалійській війні. У відповідь влада Сомалі зажадала ліквідувати базу в триденний термін. Новий пункт організували на ефіопському острові Нокра в південно-західній частині Червоного моря. У 1991 році Ефіопія втратила вихід до моря в результаті Еритрейсько-ефіопського конфлікту, а радянську базу на Нокра закрили [9].

Після розпаду Радянського Союзу необхідність в базах на деякий час відпала: Росія прагнула до партнерських відносин з НАТО і була готова відмовитися від глобальної присутності. Москва демонстративно закрила аналогічні, хоча й більш масштабні об'єкти на Кубі і у В'єтнамі. Нині Росія повертається в Світовий океан [9].

Для Росії умови заснування бази в Судані виглядають привабливо. На відміну від військових баз у Джибуті, де за оренду платять десятки мільйонів доларів, Росія не буде платити Судану нічого – принаймні, за офіційним проектом угоди. Вигода

суданців буде полягати в тому, що їх компанії отримають підряди і робочі місця (охорона території), а також певну гарантію територіальної недоторканості, що була порушена в результаті відокремлення Південного Судану [9]. Розгортання пункту дислокації ВМФ РФ планується і в Єгипті [12].

«Розділяй і володарюй» – кредо дипломатії путінізму. Паралельно із Суданом, проходять переговори з його ворогом – багатим на нафту Південним Суданом, якому терміново потрібна бронетехніка і важка артилерія для ствердження власного суверенітету та боротьби проти радикальних угруповань, що підтримуються північним сусідом.

Переговори про будівництво в Джибуті російської військової бази поряд з вже працюючими китайською і американською йшли давно, але перервалися через фінансову кризу. В діях влади Джибуті взагалі немає ніякої ідеології, для них іноземні бази – виключно питання фінансової вигоди. При цьому Росія хотіла б отримати негайний доступ до аеродрому і морського порту вже на стадії будівництва бази в чистому полі. Цьому чинять опір американці, які на цьому ж аеродромі живуть і ділити його з росіянами не хочуть. Проте, переговори все-таки йдуть [9].

Британське видання «Times» 2 жовтня 2019 року опублікувало матеріал, в якому зазначено, що в Мозамбик у вересні того ж року прибув російський військовий контингент, що складався з близько 200 військовослужбовців – і офіційного спецназу, і бійців горезвісної групи «Вагнера». Гвинтокрили з військовими приземлилися в двох містах країни – Муеда і Накала. Крім того, в Мозамбик доставлена російська військова техніка. За різними повідомленнями, росіяни будуть брати участь у боях на боці урядових військ проти угруповань радикальних ісламістів, що діють у північній провінції країни Кабо-Делгаду, поблизу кордону з Танзанією [6].

У роки війни за незалежність від Португалії, на початку 70-х років ХХ століття, провінція Кабо-Делгаду була головною базою партизан-комуністів, яких підтримував СРСР. Їхня організація мала назву «Фронт визволення Мозамбіку» (ФРЕЛМО), вони отримували радянську військову допомогу з території Танзанії. Хоча комуністам вдалося захопити владу в країні та проголосити там місцеву «Народну республіку», їхні

прозахідні опоненти в результаті тривалої боротьби змогли домогтися визнання на політичній арені Мозамбіку [7, с. 324, 325].

Однак, в наші дні офіційний однопартійний уряд країни, що сформований навколо політичної сили ФРЕЛІМО в Мапуту втратив популярність у місцевого населення, а на батьківщині місцевого комуністичного руху – в Кабу-Делгаду посилюються радикальні ісламістські угруповання. Із 2017 року в Мозамбіці було здійснено десятки атак, в основному зосереджених на цьому регіоні із сотнями вбитих, включаючи відсікання голови жінкам та дітям. Відповідальність за це взяв джихадистський рух Ахлу Сунна Ва-Джама (аль-Сунна) [6].

Шукаючи підтримки ззовні, у жовтні 2019 року нинішній Президент Мозамбіку Ф. Ньюс відправився з офіційним візитом до Президента РФ В. Путіна. Москва і Мапуту підписали тоді чималу кількість двосторонніх угод. У їх числі – про участь «Роснафти» в розвідці і розробці великих родовищ природного газу на прибережному шельфі в тій самій провінції Кабу-Делгаду, про військове співробітництво між Міністерством оборони Росії і збройними силами Мозамбіку. Російський міністр оборони С. Шойгу був присутній на всіх зустрічах з мозамбіцькою делегацією в Кремлі, після яких він і В. Путін заявили, що Москва має намір розвивати відносини з Мапуту в усіх областях, у тому числі у військовій царині. Ф. Ньюс тоді запевнив російського керівника, що тепер компанії останнього можуть без побоювань займатися видобутком корисних копалин у Мозамбіку [6].

Стрімке і масоване російське проникнення на «Чорний континент» – початок масштабної «битви на Африку», в якій на відміну від Холодної і «проксі»-війн будуть використовуватися не лише чисто збройні методи, а й політтехнологічні. Нами продемонстровано такі методи: підтримка авторитарних режимів, що втратили підтримку населення, постачання зброї, схвалення до кабальних економічних угод, будівництво власних військових баз Росії на території інших країн, втручання у вибори, підтримка повстанців тощо. «Африканський проєкт» Кремля є гарною ілюстрацією загострення протиріч, що існують між Заходом і Російською Федерацією. Ці події можуть стати прологом до нової «гонки озброєнь» та боротьби за сфери впливу в світі. Африка може стати живим прикладом того, як працюють

російські технології війни XXI століття. Цей досвід мають брати на озброєння інші міжнародні «гравці», які є потенційними об'єктами російської гібридної експансії сучасності, зокрема, Україна.

Список використаних джерел і літератури

1. Ваşay Erbil, Ekberova Elmira. Россия готовится создать военные базы в 6 странах Африки. *Anadolu Agency*. 4 августа 2020 года. URL: <https://www.aa.com.tr/ru/мир/сми-россия-готовится-создать-военные-базы-в-6-странах-африки/1931021> (дата звернення: 29.03.2021)
2. Becker Jo, Schmitt Eric. As Trump Wavers on Libya, an ISIS Haven, Russia Presses On. *The New York Times*. 7 лютого 2018 року. URL: (дата звернення: 02.03.2021)
3. Schmitt Eric. Russia`s Military Mission Creep Advances to a New Front: Africa. *The New York Times*. 31 березня 2019 року. URL: <https://www.nytimes.com/2019/03/31/world/africa/russia-military-africa.html> (дата звернення: 10.03.2021)
4. UN chief welcomes establishment of inclusive government in Central African Republic. *United Nations News*. 23 березня 2019 року. URL: <https://news.un.org/en/story/2019/03/1035331> (дата звернення: 25.02.2021)
5. Waldhauser Thomas D. Statement Of General Thomas D.Waldhauser, United States Marine Corps Commander United States Africa Command Before The House Committee On Armed Services. Washington: The House Committee On Armed Services, 7 March 2019. 38 p. URL: <https://armedservices.house.gov/cache/files/e/9/e90a3881-904c-48a6-95eb-0d30f4cf4735/147DB9AF6C958D5457761FD41AC7F099.2019-usafricom-posture-statement-to-hasc.pdf> (дата звернення: 23.02.2021)
6. Гостев А. Миссия в Африке. Российских военных обнаружили в Мозамбике. *Радио Свобода*. 3 октября 2019 года. URL: <https://www.svoboda.org/a/30197519.html> (дата звернення: 15.03.2021)
7. Дахно І.І. Країни світу: енциклопедичний довідник. Київ: «МАПА», 2004. 608 с.
8. Декларация первого саммита Россия – Африка. Сочи, 24 октября 2019 года. URL: <https://summitafrica.ru/about->

-
- [summit/declaration/](#) (дата звернення: 01.03.2021)
9. Маслов А., Слюсарчук П. Скоро у России появится первая военная база на Красном море. А, собственно, зачем она ей? *Meduza*. 11 декабря 2020 года. URL: <https://meduza.io/feature/2020/12/11/skoro-u-rossii-poyavitsya-pervaya-voennaya-baza-na-krasnom-more-a-sobstvenno-zachem-ona-eyu> (дата звернення: 19.03.2021)
 10. Россия без боя занимает Африку. *РИА Новости*. 1 июня 2016 года. URL: <https://ria.ru/20180601/1521817838.html> (дата звернення: 14.03.2021)
 11. Россия отправила войска в ЦАР. Там не первый год работает «ЧБК Вагнера». *BBC News*. 21 декабря 2020 года. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-55396251> (дата звернення: 02.04.2021)
 12. РФ и Египет начали обсуждение аренды советской военной базы. *Интерфакс*. 10 октября 2016 года. URL: <https://www.interfax.ru/world/531794> (дата звернення: 25.03.2021)
 13. Чемодан наличных, Пригожин, Африка. Фильм Би-би-си о выборах на Мадагаскаре. *BBC News*. 8 апреля 2019 года. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-47851658> (дата звернення: 11.03.2021)
 14. Шпунт Александр. «Тайные русские войска» в Африке: кто формирует спрос на мифологию. *Regnum*. 28 января 2020. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2842413.html> (дата звернення: 13.03.2021)

* * *

*Лузгина Ирина,
УО «Витебский государственный университет
имени П. М. Машиерова», г. Витебск, Республика Беларусь
(Научный руководитель – кандидат
исторических наук, доцент Н. В. Величко)*

ЭВОЛЮЦИЯ КУРДСКОЙ ПРОБЛЕМЫ В ТУРЦИИ В XXI ВЕКЕ

Курдская проблема для правящих элит Турции, равно как для элит Ирака и Сирии, представляется наиболее острой в сравнении с другими государствами региона, где компактно